

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

เรื่อง ดำเนินการท้าวแสนปม: รอยจารึกแห่งเมืองไตรตรึงษ์ เทพนคร อยุธยา

The Office Of Academic Resource Information And Technology

รายละเอียด

ตำนานท้าวแสนปม: รอยจารึกแห่งเมืองไตรตรึงษ์ เทพนคร อยุรยา

หากจะเอ่ยถึงนิทานพื้นบ้านไทยที่มีความซับซ้อน แฝงไปด้วยเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา และการเมืองโบราณมากที่สุดเรื่องหนึ่ง คงไม่มีใครปฏิเสธชื่อของ “ตำนานท้าวแสนปม” เรื่องราวที่ดูเผิน ๆ เหมือนนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ทั่วไป แต่หากพินิจเลาะแกะเทาะเปลือกนอกออกทีละชั้น จะพบร่องรอยประวัติศาสตร์การสร้างบ้านแปงเมืองของชนชาติไทย-สยาม และการเปลี่ยนผ่านอำนาจอันยิ่งใหญ่ที่ก่อกำเนิดราชธานีศรีอยุธยา

ภาคที่ 1: ตำนานพื้นบ้านฉบับดั้งเดิม (มิตวรรณกรรมชาวบ้านและอภินิหาร)

นิทานบทที่ 1: รากเหง้าเชียงแสน และชายยากไร้อุปถัมภ์

ตามหลักฐานในหนังสือตำนานโยนกและพงศาวดารสิงหนวัติ เรื่องราวเริ่มต้นขึ้นเมื่อ พระเจ้าไชยศิริ กษัตริย์ผู้ครองเมืองไชยปราการ (ผู้สืบสายพระโลหิตมาจากพระเจ้าพรหมมหาราช วีรกษัตริย์แห่งเชียงแสน) ทรงพ่ายแพ้ศึกแก่กองทัพพม่าแห่งเมืองสะเทิมในปี พ.ศ. 1731 พระองค์จึงทรงตัดสินพระทัยเผาเมืองเพื่อมิให้ตกเป็นของศัตรู แล้วอพยพผู้คนหนีลงใต้มาพบเมืองร้างที่มีชัยภูมิเหมาะสมแก่การตั้งเมืองกำแพงเพชร จึงได้สร้างบ้านแปงเมืองขึ้นใหม่ขนานนามว่า “เมืองไตรตรึงษ์” (ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลไตรตรึงษ์ อำเภอเมืองกำแพงเพชร ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง) กาลเวลาล่วงเลยมาจนถึงรัชสมัยของท้าวไตรตรึงษ์องค์ที่ 4 (ผู้สืบราชสันตติวงศ์มาจากพระเจ้าไชยศิริ) ณ เมืองแห่งนี้มีชายหนุ่มคนหนึ่งอาศัยอยู่ด้วยความยากลำบากอย่างยิ่ง ผิวพรรณทั่วทั้งร่างกายของเขาเต็มไปด้วยปุ่มปมพุพองหนาแน่นโปนออกมาจนบดบังรูปร่าง จนชาวเมืองต่างพากันรังเกียจ ไม่อยากเข้าใกล้ และเรียกขานเขาว่า “นายแสนปม” นายแสนปมปลูกกระท่อมฟานก่ออยู่ปลายนาอย่างสมถะ เลี้ยงชีพด้วยการทำสวนปลูกผักครัวเรือน สิ่งที่เขาเฝ้าดูแลพุ่มผักเป็นพิเศษคือ “แปลงมะเขือ” ซึ่งนายแสนปมมีกรรมวิธีประหลาดในการบำรุงรักษา โดยเขาจะตื่นมาดักเก็บน้ำปัสสาวะของตนเองเพื่อนำไปรดโคนต้นมะเขือเหล่านั้นทุก ๆ วัน ด้วยเหตุนี้ทำให้ต้นมะเขือเจริญงอกงามอย่างอัศจรรย์ ผลมะเขือที่ออกมามีขนาดใหญ่โตมโหฬาร เนื้อแน่น และดูน่ารับประทานผิดแปลกกว่ามะเขือทั่วไป

ทานบทที่ 2: มะเขือเสียงทาย และพระครุฑปริศนา

วันหนึ่ง พระราชธิดาผู้เลอโฉมของท้าวไตรตรึงษ์เกิดทรงพระสุบินและยากเสวยมะเขือขึ้นมารูปร่างนางข้าหลวงจึงออกตระเวนหาซื้อผักผลไม้จนมาถึงกระท่อมปลายนาของนายแสนปม และได้พบกับผลมะเขือยักษ์ที่งดงามน่าอัศจรรย์ จึงได้ขอซื้อและนำกลับไปน้อมเกล้าฯ ถวายแก่พระราชธิดา ในฉบับชาวบ้านดั้งเดิมนี้ ทั้งสองไม่เคยพบหน้าหรือรู้จักกันมาก่อนเลย แต่ด้วยอภินิหารและโชคชะตา หลังจากพระราชธิดาได้เสวยมะเขือผลที่รดด้วยปัสสาวะของนายแสนปมเข้าไป นางก็ทรงพระครุฑขึ้นมาจากความอัศจรรย์เหนือธรรมชาติ และเมื่อ

ครบกำหนดก็ประสูติพระโอรสหน้าตาน่ารักน่าเอ็นดูออกมาองค์หนึ่ง เหตุการณ์นี้สร้างความขุ่นเคืองและอับอาย
ขายหน้าให้แก่ท้าวไตรตรึงษ์ผู้เป็นพระบิดาอย่างยิ่ง เพราะพระราชธิดายืนยันว่าไม่เคยร่วมภิรมย์กับชายใดเลย

นิทานบทที่ 3: พิธีเสี่ยงทายก้อนข้าวเย็น และชะตากรรมผู้ถูกเนรเทศ

เมื่อพระกุมารเจริญวัยขึ้นจนถึงวัยคลาน ท้าวไตรตรึงษ์ทรงสั่งให้จัดพิธีเสี่ยงทายเพื่อหาบิดาที่แท้จริง โดยป่าว
ประกาศให้ชายหนุ่มและราษฎรเพศชายทุกคนแต่งกายให้งดงาม ประพาสอาหารเลิศรสนำมารวมกันที่ลานพระราชวัง
เงื่อนไขคือหากพระกุมารยอมรับของกินจากมือของชายผู้นั้น ชายผู้นั้นคือบิดาที่แท้จริง ในวันพิธี ชายหนุ่มรูป
งามต่างพากันนำอาหารชาววังราคาแพงมาล่อใจ แต่พระกุมารกลับไม่สนใจ จนกระทั่งทหารไปลากตัวนายแสนปม
ที่นั่งตกสำรวจอยู่กลางนาเข้ามาในพิธี นายแสนปมผู้ยากไร้และอับโชคไม่มีเงินซื้ออาหารดี ๆ จึงหยิบเพียง
“ก้อนข้าวเย็น” หรือข้าวสุกค้ำดินติดมือมาด้วยความจำใจ แต่ทันทีที่ยื่นออกไป พระกุมารกลับรุดคลานตรงดิ่ง
เข้าไปหาและคว้าเอาก้อนข้าวเย็นนั้นเข้าปากเคี้ยวกลืนอย่างยินดี ภาพที่ปรากฏสร้างความตกตะลึงและสร้าง
ความแค้นเคืองใจให้แก่ท้าวไตรตรึงษ์อย่างขีดสุด ท้าวไตรตรึงษ์ทั้งโกรธทั้งอาย จึงสั่งขับไล่พระราชธิดา พระกุ
मार และนายแสนปม ชายอับโชค ออกไปจากเมืองไตรตรึงษ์ทันที ห้ามกลับเข้ามาเหยียบแผ่นดินอีก

นิทานบทที่ 4: อภินิหารกลองอินทเทรี และกำเนิดเจ้าอุทอง

ทั้งสามชีวิตต้องระหกระเหินเดินทางเข้าไปในป่าลึกอันแสนทรมัน ความทุกข์ยากและความดีของพระราชธิดา
ได้ร่อนรุ่มไปถึงทิพยอาสน์ขององค์พระอินทร์ พระองค์จึงทรงแปลงกายเป็นลิง ถือกกลองวิเศษที่เรียกว่า “อิน
ทเทรี” มามอบให้แก่ นายแสนปม โดยมีกติกาให้อธิษฐานจิตได้เพียง 3 ครั้ง ซึ่งนายแสนปมได้ใช้สิทธิ์ครบถ้วน
ทันที:

ครั้งที่ 1: อธิษฐานขอให้ปมปมตามร่างกายหายไป สลัดคราบอับโชคกลายเป็นชายหนุ่มรูปโฉมงดงามเหมาะกับ
พระราชธิดา

ครั้งที่ 2: อธิษฐานเนรมิตไร่มะเขือและผืนป่าให้กลายเป็นเมืองอันยิ่งใหญ่ตระการตา ขนานนามว่า “เมืองเทพ
นคร” (ตามตำนานชาวบ้านระบุว่าตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามเมืองไตรตรึงษ์ เกิดขึ้นใน พ.ศ. 1862) และขึ้นครองราชย์
ทรงพระนามว่า พระเจ้าศิริไชยเยี่ยงแสน

ครั้งที่ 3: ขออุทองคำบริสุทธิสำหรับเป็นที่บรรทมของพระโอรส และประทานพระนามให้พระกุมารว่า “เจ้าอุทอง”
ตามตำนานระบุว่า พระเจ้าศิริไชยเยี่ยงแสนครองราชย์อยู่ 25 ปีจึงถึงวาระเมื่อ พ.ศ. 1887 จากนั้น “เจ้าอุทอง”
ได้ทรงครองราชย์ต่อ ก่อนจะเกิดโรคระบาดครั้งใหญ่ ทำให้ต้องอพยพผู้คนลงสู่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง และ
สถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานี

ภาคที่ 2: รอยต่อทางวรรณกรรม ฉบับพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2456) (ถอดรหัสอภินิหาร สู่ความ

สมจริงตามหลักเหตุผลและการเมือง)

เมื่อกาลเวลาล่วงเลยมาถึงปี พ.ศ. 2456 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ทรงมีพระราชปณิธานว่า ตำนานเดิมเรื่องเสวยมะเขือแล้วท้องนั้นเต็มไปด้วยปาฏิหาริย์ที่เหลือเชื่อเกินไป พระองค์จึงทรงนำมาพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่เป็น "บทละครดึกดำบรรพ์" โดยทรง "ลอกคราบ" เรื่องเหนือธรรมชาติออกไปทั้งหมด และใส่เหตุผลรองรับพฤติกรรมของตัวละครใหม่อย่างชาญฉลาด ดังนี้:

การแก้ปมชาติกำเนิด และอุบาย "สาส์นรักในผลมะเขือ"

ในฉบับพระราชนิพนธ์ นายแสนปมไม่ได้เกิดมาเป็นไพร่โรคผิวหนัง แต่แท้จริงแล้วเขาคือ "พระชินเสน" พระโอรสหนุ่มผู้สูงศักดิ์และทรงศักดาแห่ง นครศรีวิไชย (เมืองนครปฐมโบราณ) พระชินเสนปรารถนาจะชมโฉมพระราชธิดาอุษาแห่งเมืองไตรตรึงษ์ แต่เนื่องจากพระบิดาของทั้งสองฝ่ายมีเรื่องขัดแย้งทางการเมืองกันมาก่อน พระชินเสนจึงใช้อุบายแปลงกาย เอาฝุ่นและเขม่าไฟทาตัวให้มอมแมม เอรังค์แค้นให้ดูเป็นป่ปมทั่วตัว แสร้งเป็นยากชื่อ "แสนปม" ลอบเข้าไปอาศัยรับใช้ในสวนหลวง เมื่อได้พบหน้าพระราชธิดาอุษา ทั้งสองเกิดความปฏิพัทธ์รักใคร่กัน พระชินเสนจึงใช้โอกาสที่ส่งผักสลัก "สาส์นลับ" ซ่อนไปในผลมะเขือเพื่อเกี้ยวพาราสี ซึ่งข้อความในลักษณะแสดงให้เห็นชัดเจนว่าเขาคือคนมีความรู้และเป็นนักรบ ฝ่ายนางอุษาคิดว่าเธอหลงใหลในเสน่ห์ของชายผู้นี้ จึงได้ลักลอบตอบสาส์นรักส่งกลับไป (ซึ่งต่อมากลายเป็นเนื้อร้องเพลงสุนทราภรณ์อันโด่งดัง) ทั้งสองลักลอบพบกันจนกระทั่งพระราชธิดาทรงพระครรภ์ เรื่อง "เสวยมะเขือยักษ์จนท้อง" จึงเป็นเพียงอุบายที่พระราชธิดาและนางสนมแต่งขึ้นเพื่อตบตาคนในราชสำนักเท่านั้น ส่วนในพิธีเสวยทวยก่อนข้าวเย็น พระชินเสนที่หนีกลับไปเยี่ยมพระบิดาที่ประชวร ได้ยกทัพใหญ่มาล้อมรอบเมืองแล้ว และแปลงกายเป็นนายแสนปมถือข้าวเย็นเข้ามาให้พระกุมารรับ เพื่อกอบกู้สถานการณ์และรับผิดชอบนางอันเป็นที่รัก เปลี่ยนกลองพิเศษเป็น "กลุ่ทุการศึก"

ในฉบับของ ร.6 ทรงตัดเรื่องพระอินทร์แปลงเป็นลิงออกไป โดยทรงเปลี่ยนให้ "กลองอินทเกรี" ไม่ใช่กลองเนรมิตสิ่งของ แต่เป็น "กลองสัญญาณรบในกองทัพ" เมื่อทำวไตรตรึงษ์โกรธแค้นและขับไล่นางอุษา นายแสนปมจึงตีกลองอินทเกรีส่งสัญญาณ เสียงกลองทำให้ไพร่พลและทหารกล้าของเมืองศรีวิไชยที่ชุมนุมอยู่รอบเมืองให้ร้องก้องหล้าบุกขนาบเข้ามา ทำให้ทำวไตรตรึงษ์ต้องยอมสยบ นายแสนปมจึงพานางอุษากลับไปสร้างเมืองหลวงและขึ้นครองราชย์อย่างชอบธรรม

ภาคที่ 3: การวิเคราะห์และข้อสันนิษฐานเชิงประวัติศาสตร์

พระราโชบายและการสร้างชาติในรัชกาลที่ 6

การที่รัชกาลที่ 6 ทรงปรับเปลี่ยนโครงเรื่องให้แสนปมกลายเป็นพระโอรสหนุ่มผู้สูงศักดิ์จากนครศรีวิไชย ก็นับเป็น "กระบวนการสร้างชาติ" ที่สำคัญในรัชสมัยของพระองค์ (ซึ่งเผชิญหน้ากับภัยอาณานิคมภายนอก) การปรับ

ให้ปฐมกษัตริย์ผู้สร้างกรุงศรีอยุธยา (พระเจ้าอู่ทอง) สืบสายเลือดมาจากชาติตระกูลที่ยิ่งใหญ่ดั้งเดิม เป็นการเน้นย้ำสิทธิอันชอบธรรมและความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันมหากษัตริย์ เพื่อรวมใจประชาชนให้เกิดความภาคภูมิใจในรากเหง้าอันยาวนานของชนชาติไทย

ปรีศนาชาติพันธุ์ “ขอมดำ” และรอยสักในเชิงชาติพันธุ์วิทยา มีข้อสันนิษฐานที่น่าสนใจนอกเหนือจากพระราชนิพนธ์ว่า “นายแสนปม” อาจไม่ได้หมายถึงบุคคลที่เป็นโรคผิวหนังจริง ๆ แต่อาจเป็นตัวแทนของกลุ่มชนพื้นเมืองโบราณที่เอกสารบางประเภทเรียกว่า “ขอม” หรือ “ขอมดำ” ตามกรอบคิดนี้ ท้าวไทรตรึงษ์ (ซึ่งสืบสายมาจากเชียงแสนทางเหนือ) เป็นตัวแทนของกลุ่มชนชั้นปกครองเชื้อสายไท-ลาว ที่อพยพลงมามีอำนาจเหนือพื้นที่ลุ่มน้ำปิง ขณะที่นายแสนปมเป็นตัวแทนของประชากรพื้นเมืองดั้งเดิมที่มีอำนาจและเครือข่ายของตนเองอยู่ก่อนแล้ว คำว่า “แสนปม” จึงมิได้หมายถึงปมโรคบนร่างกาย แต่เป็นการเปรียบเปรยถึง “ลายสัก” ตามเนื้อตัว หรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากกลุ่มผู้ปกครองใหม่ หากมองในแง่นี้ การแต่งงานระหว่างพระราชธิดาเมืองไทรตรึงษ์กับนายแสนปม จึงสะท้อนถึง “การดองทางการเมือง” เพื่อหลอมรวมชนชาติระหว่างชนชั้นปกครองที่มาจากกลุ่มชนท้องถิ่นเดิม เพื่อสร้างเอกภาพทางการเมืองและสังคม ส่วน “เจ้าอู่ทอง” ในตำนานจึงกลายเป็นบุคคลเชิงสัญลักษณ์ที่รวมเอาความชอบธรรมจากทั้งสองสายเลือดเข้าไว้ด้วยกัน และเป็นภาพแทนของกระบวนการหลอมรวมผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ให้กลายเป็นรัฐขนาดใหญ่ที่ชื่อว่า “กรุงศรีอยุธยา” ในเวลาต่อมา ค่ายสามเคียร (ช่อง 7) นำบทพระราชนิพนธ์เรื่องท้าวแสนปมของรัชกาลที่ 6 ไปขยายเนื้อเรื่องเพิ่มเติมให้ยาวขึ้นเพื่อให้ฉายตอนเช้าวันเสาร์-อาทิตย์ได้เป็นปี ๆ และตั้งชื่อเรื่องตามชื่อพระเอกว่า “พระชินเสน” หากมีโอกาสได้เดินทางผ่านเมืองเก่าไทรตรึงษ์ จังหวัดกำแพงเพชร อย่าลืมแวะไปสักการะและตามรอยตำนานกันที่ ‘ศาลท้าวแสนปม’ นะครับ

พิกัด: ศาลท้าวแสนปม

แผนที่: <https://maps.app.goo.gl/XbWeZ4zM6QzmekFX9>

เรียบเรียงโดย: สำนักข่าวกาชาว

หมายเหตุ: บทความนี้เรียบเรียงขึ้นจากการรวบรวมข้อมูล เอกสาร งานศึกษา และข้อสันนิษฐานจากแหล่งอ้างอิงหลายประเภท ทั้งตำนานพื้นบ้าน บทความวิชาการ และงานเขียนร่วมสมัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้และชวนให้เกิดการศึกษาค้นคว้าต่อไป มิได้มุ่งหมายให้ใช้เป็นเอกสารอ้างอิงทางวิชาการโดยตรง ผู้สนใจควรตรวจสอบข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและงานวิชาการเฉพาะทางเพิ่มเติมก่อนนำไปใช้อ้างอิงในงานวิจัยหรือการศึกษาทางประวัติศาสตร์

แหล่งข้อมูลอ้างอิง

ข้อมูลตำนานและนิทานพื้นบ้านดั้งเดิม:

นิทานพื้นบ้านไทย เรื่อง “ท้าวแสนปม” – สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

บทวิเคราะห์และเรื่องราวท้าวแสนปม – บล็อกครูองค์กร

เรื่องเล่าและลำดับเหตุการณ์ท้าวแสนปม – สารานุกรมเสรี วิกีพีเดีย

บทพระราชนิพนธ์และข้อสันนิษฐานของ ร.6:

บทละครเรื่องท้าวแสนปม (บทละครร่ำ พ.ศ. 2456 และบทละครดึกดำบรรพ์ พ.ศ. 2468) พระราชนิพนธ์ใน
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว – กรมศิลปากร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงละครในบท “นายมันปิ่นยาว” – สำนักข่าวผู้จัดการออนไลน์
การวิเคราะห์เชิงชนชั้นและชาติพันธุ์วิทยา:

“ท้าวแสนปม” นิทานการเมืองของ “ไพร่” ผู้ได้ครองเมือง? – นิตยสารศิลปวัฒนธรรม

ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์โบราณในลุ่มน้ำเจ้าพระยา – ดิจิทัลสคูล (Digital School)

คำสำคัญ : ท้าวแสนปม ขอมดำ ไตรตรึงษ์ เทพนคร กำแพงเพชร

ที่มา : สำนักข่าวกาขาว

รวบรวมและจัดทำข้อมูล : กาญจนา จันทร์สิงห์

วันที่ : 2026-07-15

https://arit.kpru.ac.th/ap2/local/?nu=pages&page_id=2409&code_db=610001&code_type=01